

Een autopsie werd uitgevoerd door de universiteiten van Gent en Luik

De narwal van Bornem

Een stranding van een walvisachtige in de Schelde, op 100 km van zee, is op zich al niet alledaags. Wanneer het dier dan een slagtand blijkt te hebben, wordt de waarneming helemaal bijzonder. De meeste mensen kennen de narwal wel, maar stellen zich bij die soort eerder Arctische taferelen voor. Terecht: de narwal zwemt normaal gezien rond in wateren ten noorden van 70° noorderbreedte. Het was de eerste keer dat een narwal in België werd gespot, en meteen de meest zuidelijke waarneming van de soort in Europa. Voor onderzoekers was het een unieke kans om een narwal te onderzoeken. Hoe het komt dat deze trage zwemmer zo ver van zijn leefgebied is verzeild geraakt, is moeilijk te zeggen, al is een link met klimaatverandering niet ondenkbaar.

Tekst en foto's: Jan Haelters

Op 27 april 2016 werd een dode narwal (*Monodon monoceros*) gevonden te Bornem, aan de oever van de Schelde op Belgisch grondgebied. De bevindingen van het onderzoek van deze spectaculaire stranding werden in januari 2018 gepubliceerd in het tijdschrift *Aquatic Mammals*[1]. De auteurs hebben in de publicatie ook een overzicht voorzien van historische gevallen van de narwal in de Noordzee. Omdat in het artikel gegevens zijn opgenomen die niet bij de uitgebreide oorspronkelijke berichtgeving over deze stranding stonden, vatten we ze hier samen. De referenties naar geraadpleegde literatuur zijn opgenomen in het artikel in *Aquatic Mam-mals*. Velen waren betrokken bij de ontdekking, het transport en het onderzoek van de narwal, naast diegenen die informatie gaven over de waarneming, hun foto's beschikbaar stelden of aan de wetenschappelijke publicatie meewerkten.

Onderzoek van het kadaver De dierenartsen van de universiteiten van Gent en Luik konden door de gevorderde staat van ontbinding slechts een beperkte autopsie uitvoeren. Uit de verzamelde gegevens blijkt dat het dier waarschijnlijk gestorven is als gevolg van een lang proces van verhongering, ver van het noordpoolgebied waar de soort thuishoort. In de maag troffen we een groot aantal kleine kunststof voorwerpen aan die waarschijnlijk ter plaatse, tijdens het stervensproces werden ingenomen, samen met plantaardig materiaal zoals gras en stukjes verweerd hout (zie figuur). Slechts één object in de maag was misschien een voedselrest: een zeer verweerd kaakje van een kleine inktvis. Het onvolwassen mannetje was vermoedelijk 5 tot 6 jaar oud. Met zijn 290 kg was het sterk vermagerd: een gezonde narwal met een lengte van 3,04 m weegt minstens 100 kg meer. De externe lengte van de slagtand was 50 cm; de totale lengte was 76,5 cm. Ondanks de ontbindingstoestand waren duidelijke littekens herkenbaar op de kop: mogelijk sporen van verwondingen afkomstig door contact met ijs, soortgenoten, of predatoren zoals de ijsbeer. Het skelet van de narwal zal, na pre-

Maaginhoud, a. plantenmateriaal, b. verweerd hout en c. kunststofvoorwerpen werden waarschijnlijk tijdens het sterfproces ingenomen.

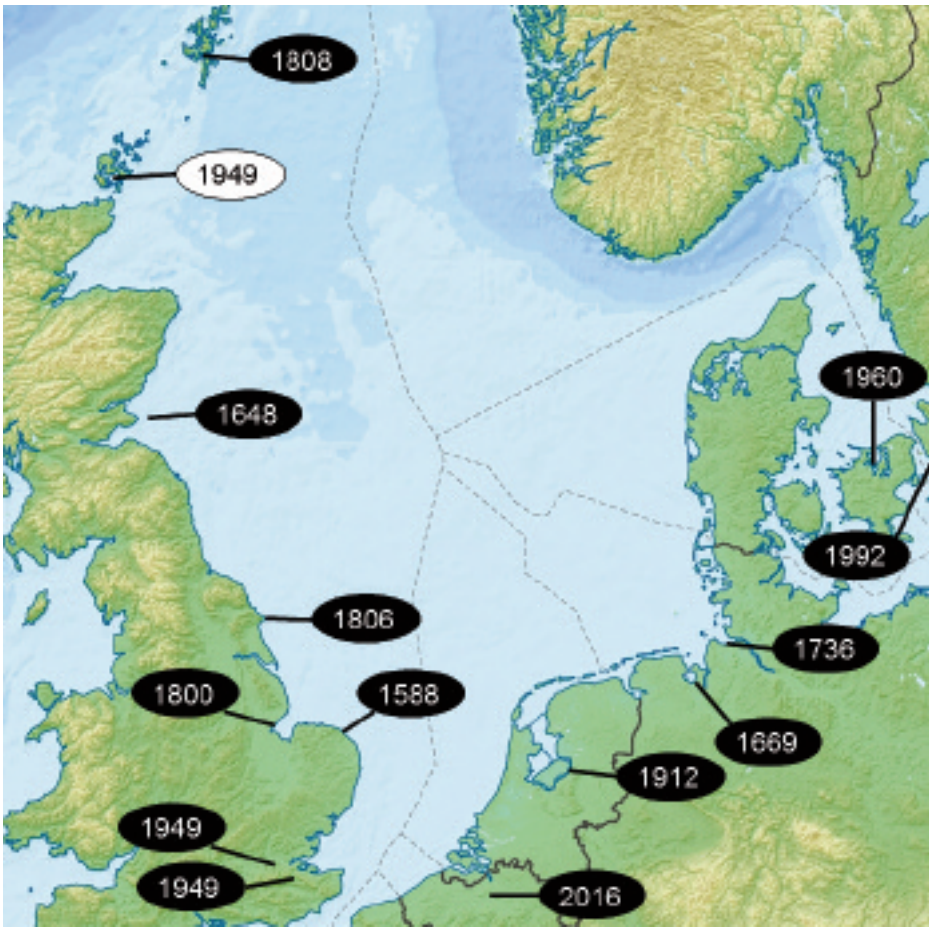
paratie, opgenomen worden in de collectie van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN).

Waarneming voor de stranding

Bij het nakijken van waarnemingen gerapporteerd aan www.waarnemingen.be in de maanden voor de stranding, werd een waarneming van de narwal teruggevonden; begrijpelijkerwijs werd die oorspronkelijk niet als narwal geregistreerd. Op 30 maart 2016 hadden vogelspotters het dier gezien nabij Bazel, niet ver van de plaats van de stranding. Een reeks van 126 afbeeldingen, genomen gedurende een tijdsperiode van ongeveer 20 minuten, werd onderzocht. Op geen enkele van die foto's was de slagtand zichtbaar. De littekens zichtbaar op de foto's van het levende dier en het gestrande kadaver waren duidelijk: dit was met zeer hoge zekerheid hetzelfde dier. Nadien werd het niet meer gezien; mogelijk is het kort na 30 maart gestorven.

Niet de eerste narwal in de Noordzee

In de Noordzee en het aangrenzende gebied zijn waarnemingen en strandingen van narwallen zeer zeldzaam (zie kaartje). Onze literatuurstudie bracht slechts 11 andere gevallen van narwallen in de Noordzee aan het licht; het oudste geval dateert van 1588. De Noordzeekust van Noorwegen werd uitgesloten: het is een gebied met een relatief ontoegankelijke kustlijn en een lage bevolkingsdichtheid. Bijkomend vonden we wel twee gevallen van een narwal in de Oostzee. Voor zover bekend is het dier van Bornem de meest zuidelijke levende narwal ooit in Europa gedocumenteerd.

Historisch overzicht van waarnemingen (witte achtergrond), strandingen en vangsten (zwarte achtergrond) in het Noordzeegebied.

Link met klimaatverandering?

Narwallen zijn trage dieren, met zwemsnelheden van 2 tot 8 km/u. Ze zwemmen tot ongeveer 60 km per dag. Aangezien het dier ten minste 2.000 km van zijn normale leefgebied was (het dichtstbijzijnde gebied waar de narwal voorkomt is Oost-Groenland), dwaalde het waarschijnlijk weken of maanden rond, alleen of in een kleine kudde, steeds verder zuidwaarts.

We kunnen enkel gissen naar de oorzaak voor het zo ver afdwalen van het dier. Recent werden echter nog andere zeezoogdieren typisch voor het Arctische gebied aangetroffen in (te) zuidelijke gebieden. De meest spectaculaire voor ons was natuurlijk de Groenlandse walvis die amper een jaar na de narwal opdook voor de kust van België en Nederland – voor zo ver we kunnen nagaan was dit het eerste geval voor de hele Noordzee.

Het is verleidelijk de stranding van de narwal in België in 2016 – en andere recente gevallen van Arctische zeezoogdieren – te relateren aan de recente en spectaculaire veranderingen in het klimaat van het noordpoolgebied. Sinds 1979 is er sprake van een dramatische achteruitgang van het Arctische zee-ijs, met ongetwijfeld veranderingen in het Arctische voedselweb tot gevolg. Het verlies aan zee-ijs leidt tevens tot toenemende menselijke activiteiten in het noordpoolgebied, zoals scheepvaart, visserij, en seismische exploratie. Deze activiteiten hebben mogelijk verstrekkende negatieve effecten op de narwal en andere Arctische soorten.

Jan Haelters werkt bij het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN).